Teisės į sveiką ir švarią aplinką gynimas klimato kaitos kontekste

RASA RAGULSKYTĖ-MARKOVIENĖ

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
El. paštas: r.markoviene@mruni.eu

RŪTA SLIDŽIAUSKAITĖ-MASKOLIŪNĖ[1]

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
El. paštas: r.slidziauskaite@mruni.eu

SANTRAUKA. *Straipsnyje analizuojami teisės į sveiką ir švarią aplinką gynimo aspektai, ypač akcentuojant klimato kaitos iššūkius. Apžvelgiamos šios teisės vystymosi tendencijos tarptautiniu, nacionaliniu ir regioniniu lygmenimis, atskleidžiant konstitucinių kolektyvinių žmogaus teisių svarbą šiuolaikiniame globaliame pasaulyje, kai tam tikros problemos, tokios kaip klimato kaita, nebeapsiriboja vienos valstybės sienomis, o tampa visų valstybių ir visos žmonijos iššūkiu. Aptariami esminiai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinos aplinkosaugos klausimais aspektai įvertinant, kokias prielaidas ji sudaro klimato kaitos byloms ateityje. Analizuojama reikšminga užsienio valstybių teismų praktika (bylos Urgenda, Leghari, Neubauer, Bushfire Survivors), įtvirtinanti valstybės teisinę pareigą įgyvendinti veiksmingas klimato apsaugos priemones. Atkreipiamas dėmesys į bylą Verein KlimaSeniorinnen ir kiti prieš Šveicariją, kurioje Europos Žmogaus Teisių Teismas pirmą kartą pripažino klimato kaitą tiesiogine žmogaus teisių pažeidimo priežastimi. Straipsnyje daroma išvada, kad klimato kaitos kontekste teisė į sveiką ir švarią aplinką įgauna naują dimensiją, suponuojančią valstybių pareigą ne tik saugoti, bet ir užtikrinti ateities kartų teises. Išskirtinis vaidmuo tenka nacionaliniams ir tarptautiniams teismams, kurie susiduria su sudėtinga užduotimi užtikrinti veiksmingą klimato apsaugą, atitinkamai aiškindami materialinės ir proceso teisės nuostatas šių naujų globalių reiškinių kontekste.*

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: teisė į sveiką ir švarią aplinką, konstitucinės garantijos, aplinkos apsauga, klimato kaita, žmogaus teisės.

[1] ORCID: 0009-0005-2035-912X.

ĮVADAS

Klimato kaita šiandien pripažįstama viena didžiausių grėsmių žmogaus teisėms ir demokratinei visuomenei. Mokslo bendruomenė vieningai pabrėžia, kad globalūs klimato pokyčiai tiesiogiai veikia žmogaus sveikatą, gyvenimo kokybę ir saugumą[2]. Teisė į sveiką ir švarią aplinką tampa ne tik aplinkosaugine, bet ir fundamentalia žmogaus teise, neatsiejama nuo teisės į gyvybę, sveikatą ar privatų gyvenimą. Jos reikšmė ypač išryškėjo pastaraisiais metais, susiduriant su klimato kaitos iššūkiais, siejamais su grėsmingu poveikiu žmonių sveikatai, gyvenimo kokybei, ūkinės veiklos realizavimui ir pan.

Šio straipsnio tyrimo objektas – teisės į sveiką ir švarią aplinką gynimo tendencijos klimato kaitos kontekste, atskleidžiant šios teisės turinį ir jos užtikrinimą klimato kaitos bylose. Straipsnyje teisė į sveiką ir švarią aplinką analizuojama kaip konstitucinė vertybė ir konstitucinė valstybės pareiga, kurios turinys klimato kaitos kontekste kinta dėl konstitucinių ir tarptautinių teismų naujai formuojamų žmogaus teisių apsaugos standartų.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti, kaip klimato kaitos iššūkiai keičia teisės į sveiką ir švarią aplinką turinį ir valstybių konstitucinių pareigų, įgyvendinant šią teisę, apimtį.

Tyrimo uždaviniai:

1. aptarti teisės į sveiką ir švarią aplinką teisinę prigimtį ir jos gynimo tendencijas klimato kaitos kontekste;
2. apžvelgti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją aplinkosaugos klausimais ir identifikuoti doktrinos prielaidas, leidžiančias teisę į sveiką ir švarią aplinką aiškinti kaip valstybės pareigą imtis aktyvių veiksmų klimato apsaugos srityje;
3. išanalizuoti reikšmingiausių nacionalinių ir tarptautinių teismų bylų, kuriose ginama teisė į sveiką ir švarią aplinką klimato kaitos kontekste, pavydžius;
4. išskirti klimato kaitos keliamus iššūkius, siekiant užtikrinti teisę į sveiką ir švarią aplinką.

Tyrimo metodai: sisteminė analizė, lyginamasis metodas, jurisprudencijos analizė, teleologinis teisės aiškinimas.

Straipsnyje vartojama sąvoka „teisė į sveiką ir švarią aplinką“, tačiau pažymėtina, kad tiek Lietuvos, tiek tarptautinėje teisėje nėra nusistovėjusio vieningo šios teisės pavadinimo, doktrinoje ir teisės aktuose greta jos vartojamos ir sąvokos „teisė į švarią ir saugią aplinką“, „teisė į švarią aplinką“.

Ištirtumas: teisės į sveiką ir švarią aplinką bei teisės kreiptis į teismą aplinkosaugos

[2] Jonathan A. Patz, Diarmid Campbell-Lendrum, Tracey Holloway, and Jonathan A. Foley, „Climate Change and Human Health: A One Health Approach“, *Current Environmental Health Reports* 1 (1) (2013): 21–30; Walter Leal Filho ir kiti., „Handling the health impacts of extreme climate events“, *Environmental Sciences Europe* 34 (2022): 45. https://doi.org/10.1186/s12302-022-00621-3; Lance Gable, „Global Health Law and the Climate Crisis: An Unfulfilled Opportunity“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*. December 51 (3) (2023): 694–697. doi:10.1017/jme.2023.124.

klausimais temą nagrinėja tiek Lietuvos (T. Birmontienė[3], R. Ragulskytė-Markovienė[4], I. Žvaigždinienė[5], A. Juškevičiūtė-Vilienė[6], L. Žilinskienė[7], A. Keturakienė ir D. Murauskas[8], R. Slidžiauskaitė-Maskoliūnė[9]), tiek užsienio autoriai (pvz., S. Alexy[10], A. Boyle[11], J. Knox[12] ir kt.). Vis dėlto teisės į sveiką ir švarią aplinką klimato kaitos kontekste analizė Lietuvoje dar tik pradeda formuotis, todėl tyrimas išlieka aktualus ir moksliniu, ir praktiniu aspektu.

1. TEISĖ Į SVEIKĄ IR ŠVARIĄ APLINKĄ

Prof. T. Birmontienė išskyrė žmogaus teises pagal jų susiformavimo istorinį laikotarpį į tris kartas: pirmoji karta – pilietinės ir politinės teisės; antroji karta – socialinės, ekonominės

[3] Toma Birmontienė, et al., *Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. Trečioji laida* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022), 802.

[4] Rasa Ragulskytė-Markovienė ir Indrė Žvaigždinienė, „Teisė kreiptis į teismą aplinkosaugos klausimais: įgyvendinimo galimybių paieškos". *Teisės viršenybės link* (Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2019), 368–386. https://www.tf.vu.lt/wpcontent/uploads/2019/06/teises_virsenybes_link_145x205mm_INTERNETUI_geras.pdf; Rasa Ragulskytė-Markovienė ir Indrė Žvaigždinienė, „Teisės į sveiką ir švarią aplinką teoriniai ir praktiniai aspektai". *Žmogus, teisinė valstybė ir administracinė justicija: mokslo studija, skirta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo dešimtmečiui* (Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2012), 411–430; Rasa Ragulskytė-Markovienė, „Asmens teisės į sveiką ir švarią aplinką probleminiai aspektai". *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai. Mokslo studija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 454–494; Rasa Ragulskytė-Markovienė ir Leda Žilinskienė, „Das Recht auf Zugang zu Gerichten in Umweltangelegenheiten als Grundlage der Durchsetzung des Rechts auf gesunde und saubere Umwelt in Litauen", *Zeitschrift für Europäisches Umwelt- und Planungsrecht (EurUP)* Nr. 3 (2023): 279–286.

[5] Indrė Žvaigždinienė, „Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste", *Teisė* Nr. 78 (2011): 152–167; Rasa Ragulskytė-Markovienė ir Indrė Žvaigždinienė, „Teisė kreiptis į teismą aplinkosaugos klausimais: įgyvendinimo galimybių paieškos", iš *Teisės viršenybės link* (Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2019), 368–386. https://www.tf.vu.lt/wpcontent/uploads/2019/06/teises_virsenybes_link_145x205mm_INTERNETUI_geras.pdf; Rasa Ragulskytė-Markovienė ir Indrė Žvaigždinienė, „Teisės į sveiką ir švarią aplinką teoriniai ir praktiniai aspektai". *Žmogus, teisinė valstybė ir administracinė justicija: mokslo studija, skirta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo dešimtmečiui* (Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2012), 411–430.

[6] Agnė Juškevičiūtė-Vilienė, „Bridging Between an Effective Economy and Environmental Protection under the Lithuanian Constitution", *Review of Central and East European Law* 45, no. 2 (2020): 217–238.

[7] Rasa Ragulskytė-Markovienė ir Leda Žilinskienė, „Das Recht auf Zugang zu Gerichten in Umweltangelegenheiten als Grundlage der Durchsetzung des Rechts auf gesunde und saubere Umwelt in Litauen", *Zeitschrift für Europäisches Umwelt- und Planungsrecht (EurUP)* Nr. 3 (2023): 279–286.

[8] Airė Keturakienė ir Donatas Murauskas, „Klimato kaita ir žmogaus teisės: pirmosios bylos Europos Žmogaus Teisių Teisme", *Teisė* 126 (2023): 38–55. https://doi.org/10.15388/Teise.2023.126.3.

[9] Rasa Ragulskytė-Markovienė ir Rūta Slidžiauskaitė-Maskoliūnė, „Suinteresuotos visuomenės teisė kreiptis į teismą". *Lietuvos teisė 2024: esminiai pokyčiai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024) https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/6ed3ab45-9fb2-4e88-81e0-c4ea2d21ffd9/content; Rūta Slidžiauskaitė-Maskoliūnė, „Climate Litigation Against States: Emerging Trends", *Earth: Environmental Sustainability* 1(2) (2025): 221-234. doi: 10.53941/eesus.2025.100018.

[10] Robert Alexy, *A Theory of Constitutional Rights* (Oxford: Oxford University Press, 2002).

[11] Alan Boyle, „Human Rights and the Environment", *European Journal of International Law* 23, No. 3 (2012): 471–503.

[12] John H. Knox, and Ramin Pejan (eds.), *The Human Right to a Healthy Environment* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018).

ir kultūrinės teisės (arba socialinės teisės); trečioji karta – tokios teisės kaip teisė į taiką, teisė į apsisprendimą, teisė į vystymąsi, teisė į sveiką ir švarią aplinką ir kt.[13] Šios trečiosios kartos teisės išsiskiria tuo, kad yra orientuotos į kolektyvinius interesus ir joms įgyvendinti reikia valstybės ir tarptautinės bendruomenės bendrų pastangų. Tarp šių teisių ypatingą vietą užima teisė į sveiką ir švarią aplinką. Ši teisė, atsiradusi kaip reakcija į spartų industrializacijos, urbanizacijos ir aplinkos taršos procesą XX a. antroje pusėje, šiandien yra pripažįstama tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Nors teisininkų bendruomenėje ilgą laiką buvo diskutuojama dėl šios teisės teisinės prigimties, turinio ir įgyvendinimo mechanizmų, šiuolaikinėje teisės doktrinoje vis plačiau pripažįstama, kad teisė gyventi sveikoje aplinkoje yra esminė žmogaus teisės į orų gyvenimą sudedamoji dalis[14]. Taip pat būtent teisės į sveiką ir švarią aplinką klimato kaitos kontekste įgyvendinimas tampa vis svarbesnis, o jos užtikrinimas vis labiau plėtojamas tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje teismų praktikoje[15].

Pirmieji žingsniai, siekiant užtikrinti žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką, pastebimi tarptautiniuose dokumentuose – pavyzdžiui, 1972 m. Stokholmo deklaracijoje[16], kurioje aplinkos apsauga susieta su žmogaus gerove, ir 1992 m. Rio de Žaneiro deklaracijoje dėl aplinkos ir plėtros, kurios pirmasis principas įtvirtino žmonių teisę į sveiką ir produktyvų gyvenimą harmonijoje su gamta[17]. Taigi nors šiuose dokumentuose teisė į sveiką ir švarią aplinką tiesiogiai nebuvo įtvirtinta, juose buvo pradėtos formuoti prielaidos sieti aplinkos apsaugą su žmogaus gerove, sveikata ir tvariu vystymusi. 2015 m. gruodžio 12 d. Paryžiuje vykusioje Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos šalių konferencijoje buvo priimtas teisiškai privalomas visuotinis klimato kaitos susitarimas[18] (toliau taip pat – Paryžiaus susitarimas), kuriame nustatyti išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų (toliau taip pat – ŠESD) kiekio mažinimo, prisitaikymo prie klimato kaitos ir įgyvendinimo priemonių įsipareigojimai. Tai pirmas tarptautinis susitarimas, kuriame apibrėžiamas globalių veiksmų planas, apimantis pavojingų klimato kaitos padarinių prevenciją, nustatant tikslą riboti pasaulinės temperatūros didėjimą žemiau 2 °C ir siekti, kad temperatūros didėjimas neviršytų 1,5 °C, lyginant su priešindustriniu laikotarpiu. Europos Sąjunga (toliau taip pat – ES) ir visos jos valstybės narės yra Paryžiaus susitarimo šalys, ratifikavusios jį ir įsipareigojusios įgyvendinti. Siekdama šio tikslo, Europos Sąjunga priėmė Europos žaliojo kurso strategiją[19], apimančią priemones ir taisykles,

[13] Birmontienė, et al., *supra note*, 3: 273.

[14] Joshua C. Gellers and David R. Boyd, „The Global Emergence of Constitu;tional Environmental Rights", *Global Environmental Politics* 18, No. 3 (2018): 132.

[15] Plačiau teisė į sveiką ir švarią aplinką analizuojama: Pau de Vilchez Moragues, „The Right to a Healthy Environment and Climate Litigation: A Game Changer?", *Yearbook of International Environmental Law* 32 (1) (2021): 3–19; Jacqueline Peel and Hari M. Osofsky, „Climate Change Litigation", *Annual Review of Law and Social Science* 16 (2020): 21–38.

[16] Jungtinių Tautų konferencijos Deklaracija dėl žmogaus aplinkos (A/CONF.48/14/Rev.1) (1972).

[17] Jungtinių Tautų Rio de Žaneiro deklaracija dėl aplinkos ir plėtros, UN Doc. A/CONF. 151/26, 1992.

[18] „Paryžiaus susitarimas", žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf.

[19] „Europos žaliojo kurso strategija", žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=-

kuriomis siekiama radikaliai sumažinti ŠESD kiekį ir transformuoti ekonomiką, siekiant pasiekti poveikio klimatui neutralumą iki 2050 m.

Tarptautinių įsipareigojimų priėmimas ir jų perkėlimas į nacionalinę teisę sustiprino aplinkos apsaugos, teisės į švarią ir saugią aplinką, ypač klimato kaitos kontekste, vaidmenį daugelyje valstybių. Ši teisė palaipsniui įsitvirtina ir nacionalinėse konstitucijose – žmogaus teisė į sveiką ir švarią aplinką šiuo metu numatyta daugiau nei 100 pasaulio valstybių konstitucijose ar kituose įstatymuose[20]. Ši tendencija rodo, kad aplinkos apsauga peržengė ekologinės politikos ribas ir tapo konstituciniu principu, atspindinčiu tautos vertybes ir valstybės įsipareigojimą užtikrinti darnų žmogaus ir gamtos santykį[21].

Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios aktai, šiuolaikinėse teisinėse sistemose įtvirtina fundamentalius valstybės veiklos principus ir išreiškia svarbiausius visuomenės siekius ir vertybes. Todėl teisės į sveiką ir švarią aplinką konstitucinis įtvirtinimas simbolizuoja valstybės įsipareigojimą saugoti aplinką ir suteikia šiai teisei aukščiausią teisinę apsaugą. Pastaraisiais dešimtmečiais teisės į sveiką ir švarią aplinką turinys įgijo naują dimensiją – šios teisės užtikrinimą klimato kaitos kontekste. Mokslininkai vis dažniau pažymi, kad klimato kaita ne tik kelia grėsmę ekosistemoms, bet ir tiesiogiai veikia žmogaus teises: teisę į gyvybę, sveikatą, būstą, maistą ir vandenį[22]. Dėl šios priežasties klimato kaitos klausimai vis dažniau tampa konstitucinių ir kitų teismų, įskaitant tarptautinius teismus, jurisprudencijos dalimi. Tokia tendencija atskleidžia, jog teisė į sveiką ir švarią aplinką apima ir esamos aplinkos kokybės apsaugą, ir įpareigojimą imtis aktyvių veiksmų siekiant užkirsti kelią negrįžtamiems klimato pokyčiams ateityje.

Konstituciniai, aukščiausiųjų instancijų teismai įvairiose valstybėse ir tarptautiniai teismai vis dažniau nagrinėja bylas, kuriose piliečiai ir organizacijos reikalauja, kad valstybė imtųsi klimato kaitos švelninimo veiksmų. Teisės į sveiką ir švarią aplinką evoliucija iš abstraktaus konstitucinio aplinkos apsaugos principo į subjektyvinę teisę sudarė prielaidas asmenims reikalauti valstybės atsakomybės. Būtent teisės į sveiką ir švarią aplinką turinio išplėtimas klimato kaitos srityje tapo teisiniu pagrindu „strateginiams ginčams“, kuriais siekiama sisteminių valstybės politikos pokyčių. Mokslinėje literatūroje[23] pabrėžiama, kad strateginiai ginčai dėl klimato kaitos (angl. *strategic climate litigation*) prieš valstybes inicijuojami paprastai siekiant bendro išmetamųjų teršalų kiekio mažinimo (klimato kaitos švelninimo). Strateginiai ginčai skiriasi nuo kitų su klimato kaita susijusių ginčų, kuriuose dažniausiai ginami asmeniniai bylos šalies interesai ir kurie yra nukreipti prieš įmones, o gi-

cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF.

[20] David R. Boyd, *The Environmental Rights Revolution: A Global Study of Constitutions, Human Rights and the Environment* (Vancouver, University of British Columbia Press, 2012).

[21] Juškevičiūtė-Vilienė, *supra note*, 6: 217–238.

[22] Jacqueline Peel, and Hari M. Osofsky, *Climate Change Litigation: Regulatory Pathways to Cleaner Energy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018): 38–45.

[23] Christina Eckes, „Constitutionalisation in Europe – After KlimaSeniorinnen and the ICJ's Advisory Opinion“, *Climate*, 13, 186 (2025). https://doi.org/10.3390/cli13090186.

nami interesai susiję su konkrečiais sektoriais ar konkrečiomis įgyvendinimo priemonėmis arba siekiama, kad būtų imamasi konkrečių su klimato apsauga suderinamų priemonių ar žalos atlyginimo (ne klimato kaitos švelninimo). Strateginiai ginčai yra nukreipti prieš valstybes, juose ginami strateginiai interesai, susiję su bendro pobūdžio priemonių taikymu, siekiant klimato apsaugos priemonių peržiūros (dažniausiai bendro išmetamųjų teršalų kiekio mažinimo). Pažymima[24], kad šiuos ginčus lėmė poreikis skubiai spręsti klimato kaitos problemą, siekiant apriboti pasaulinės temperatūros kilimą; tokių ginčų skaičius auga nuo 2015 metų, inicijuojant ieškinius tiek valstybių vyriausybėms, tiek įmonėms. Šių bylų šalys dažniausiai siekia tobulinti klimato politiką, didinti visuomenės informuotumą ir keisti vyriausybės ar įmonių elgesį. Taip pat pabrėžiama[25], jog ne visos bylos dėl klimato kaitos yra strateginiai ginčai. Strateginiai ginčai inicijuojami sąmoningai, siekiant ambicingo ir sisteminio poveikio, peržengiančio individualios bylos ribas. Strateginių ginčų skaičius auga, todėl teisminis jų nagrinėjimas tampa vis plačiau naudojama priemone siekiant teisinio reguliavimo pokyčių.

Šiame kontekste ypač svarbu apžvelgti teismų praktiką, kuri formuoja teisės į švarią ir saugią aplinką aiškinimo standartus klimato kaitos kontekste ir konkretizuoja tokios konstitucinės apsaugos turinį.

1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad vienas iš valstybės veiklos tikslų – užtikrinti žmonių teisę į sveiką ir švarią aplinką (*inter alia*, 2011 m. sausio 31 d.[26], 2014 m. gegužės 9 d.[27] nutarimai). Aplinkos sąvoka jurisprudencijoje paprastai suprantama plačiai kaip tarpusavyje susijusių gamtinių elementų visuma – žemės paviršiaus ir gelmių, oro, vandens, dirvožemio, augalijos, gyvūnijos, organinių ir neorganinių medžiagų bei juos vienijančių natūralių ir antropogeninių sistemų (Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas). Konstitucijoje įtvirtintas aplinkos apsaugos nuo kenksmingo poveikio imperatyvas: pagal jos 53 straipsnio 3 dalį valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių (*inter alia*, 2003 m. spalio 29 d.[28], 2006 m. kovo 14 d.[29], 2015 m. gruodžio 16 d.[30] nutarimai), o Konstitucijos 54 straipsnyje nustatyta, kad valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga,

[24] Jacqueline Peel, and Markey-Towler, „Rebekkah. Recipe for Success?: Lessons for Strategic Climate Litigation from the *Sharma, Neubauer, and Shell Cases*", *German Law Journal* 22, (2021): 1484–1498, 1484. https://doi.org/10.1017/glj.2021.83.

[25] *Ibid.*

[26] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 14-602.

[27] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas, TAR, 2014-05-12, Nr. 5321.

[28] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 103-4611.

[29] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1050.

[30] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas, TAR, 2015-12-16, Nr. 19859.

užtikrina racionalų gamtos išteklių naudojimą ir atkūrimą; draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, teršti vandenis ir orą, daryti radiacinį poveikį, skurdinti augaliją ir gyvūniją.

Aiškindamas šias konstitucines nuostatas, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad aplinkos apsauga yra valstybės ir kiekvieno gyventojo rūpestis bei pareiga, o viešieji ir privatūs interesai turi būti nukreipti į aplinkos kokybės gerinimą (Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d.[31], 2005 m. gegužės 13 d.[32], 2009 m. birželio 22 d.[33], 2011 m. sausio 31 d., 2014 m. gegužės 9 d. nutarimai). Iš šių nuostatų visiems asmenims kyla pareiga tausoti gamtą ir atlyginti žalą, padarytą gamtinei aplinkai (*inter alia*, 2003 m. spalio 29 d., 2014 m. gegužės 9 d., 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimai).

Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje nustatyta valstybės pareiga reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Tai suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui derinti įvairias konstitucines vertybes – asmens ūkinės veiklos laisvę, sąžiningos konkurencijos laisvę, žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugą (2015 m. kovo 5 d.[34], 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimai).

Taigi konstitucinė aplinkos apsaugos nuostata išreiškia vieną iš valstybės veiklos tikslų – užtikrinti žmonių teisę į sveiką ir švarią aplinką. Ir nors Konstitucijoje aplinkos apsauga formuluojama kaip valstybės tikslas[35], tačiau pagal Konstitucinio Teismo nuosekliai formuojamą doktriną teisė į sveiką ir švarią aplinką suprantama kaip konstitucinė vertybė, neatsiejama nuo žmogaus orumo, sveikatos ir gyvenimo kokybės.

Konstitucinio Teismo praktikoje dar nebuvo nagrinėta byla, tiesiogiai susijusi su klimato kaita ir jos poveikiu teisei į sveiką ir švarią aplinką, tačiau minėta jurisprudencija sudaro pagrindą manyti, kad Lietuvos konstituciniai aplinkos apsaugos principai gali būti taikomi ir klimato kaitos kontekste. Pagal Konstitucijos 53 ir 54 straipsnių nuostatas valstybė turi pareigą ne tik saugoti aplinką nuo tiesioginio kenksmingo poveikio, bet ir užkirsti kelią ilgalaikiams, globaliems procesams, keliantiems grėsmę žmonių sveikatai ir gerovei, tokiems kaip klimato kaita. Valstybės pareiga imtis prevencinių veiksmų tampa ypač aktuali, atsižvelgiant į tai, kad klimato kaitos poveikis neapsiriboja valstybių sienomis, o jo padariniai nėra vienkartiniai ir gali pažeisti ne tik dabartinių, bet ir būsimų kartų teisę į sveiką ir švarią aplinką. Ir nors Lietuvos konstitucinėje teisėje dar nėra suformuotos aiškios klimato kaitos jurisprudencijos, Konstitucinio Teismo doktrina dėl aplinkos apsaugos, sveikos ir švarios aplinkos, kaip konstitucinės vertybės ir vienos iš žmogaus teisių, leidžia teigti, jog tokia praktika ateityje galėtų būti plėtojama ir klimato kaitos kontekste. Konstitucinio Teismo doktrina nubrėžia nacionalinius Konstitucijos nuostatų aiškinimo rėmus, tačiau klimato

[31] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 52-1435.

[32] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 63-2235.

[33] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas, *Valstybės žinios,* 2009, Nr. 75-3074.

[34] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. kovo 5 d. nutarimas, TAR, 2015-03-05, Nr. 3412.

[35] Plačiau žr. Rasa Ragulskytė-Markovienė, *Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais* (Vilnius: Eugrimas, 2005), 96-105.

kaita yra globalus reiškinys, o žmogaus teisių apsaugos standartai (pvz., teisė į gyvybę) – universalūs, todėl kitų šalių teismų, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) jurisprudencijos analizė leidžia prognozuoti galimą Lietuvos konstitucinės doktrinos šiais klausimais raidą.

1.2. Kitų valstybių aukščiausių teismų praktika

Kadangi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir ordinarinių teismų praktikoje teisės į sveiką ir švarią aplinką turinys klimato kaitos kontekste dar nėra išplėtotas, tikslinga paanalizuoti užsienio valstybių teismų praktiką šioje srityje. Ji gali pasitarnauti kaip pavyzdžiai, atskleidžiantys, kaip teisė į sveiką ir švarią aplinką gali būti ginama sprendžiant globalius klimato kaitos iššūkius.

Pastaraisiais dešimtmečiais nacionaliniai teismai tapo svarbiais klimato kaitos teisinio reguliavimo dalyviais, kai įprasti teisėkūros ir vykdomosios valdžios mechanizmai nepakankamai užtikrina skubius klimato apsaugos tikslus. Teismų sprendimų apžvalga atskleidžia, kad žmogaus teisės ir aplinkos apsauga gali veikti sinergiškai, įtvirtinant valstybės pareigą ne tik formaliai priimti teisės aktus, bet ir užtikrinti efektyvų jų įgyvendinimą. Nacionaliniuose teismuose nagrinėtos klimato apsaugos bylos parodo įvairius teismų aktyvumo lygmenis Europos valstybėse ir už jos ribų, taip pat atskleidžia, kaip teisė į sveiką ir švarią aplinką suprantama visame pasaulyje.

Fondo *Urgenda* byla prieš Nyderlandų vyriausybę[36] buvo vienas pirmųjų atvejų pasaulyje, kai piliečiai sėkmingai įrodė, kad vyriausybė turi teisinę pareigą užkirsti kelią pavojingam klimato kaitos poveikiui. 2013 m. fondas *Urgenda* kartu su 886 Nyderlandų piliečiais pateikė *actio popularis* ieškinį, kuriame teigė, kad Nyderlandų vyriausybė, išsikėlusi per mažai ambicingus tikslus mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, pažeidžia Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos[37] (toliau – Konvencija) jiems garantuojamas teises į gyvybę ir teisę į privatų ir šeimos gyvenimą, konkrečiai – Konvencijos 2 ir 8 straipsnius. Ieškovai rėmėsi moksliniais įrodymais apie klimato kaitos keliamą grėsmę Nyderlandams – valstybei, kurios didelė dalis teritorijos yra žemiau jūros lygio ir todėl ypač pažeidžiama dėl jūros lygio kilimo.

2015 m. Hagos apygardos teismas priėmė precedentinį sprendimą ieškovų naudai ir įpareigojo Nyderlandų vyriausybę iki 2020 m. sumažinti ŠESD kiekį bent 25 proc., palyginti su 1990 m. lygiu. Vyriausybė apskundė šį sprendimą, tačiau 2018 m. spalio 9 d. Hagos apeliacinis teismas palaikė pirmosios instancijos teismo poziciją ir papildomai pabrėžė Konvencijos 2 ir 8 straipsnių taikymą klimato kaitos kontekste. 2019 m. gruodžio 20 d. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas patvirtino žemesnių instancijų teismų sprendimus ir pri-

[36] *Urgenda Foundation v. State of the Netherlands*, Hoge Raad [HR] [Supreme Court] Dec. 20, 2019, ECLI:NL:HR:2019:2007 (Neth.).

[37] „Europos žmogaus teisių konvencija“, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_LIT.

pažino, kad fondas *Urgenda* turėjo teisę pateikti kolektyvinį ieškinį, nes Nyderlandų piliečių interesai dėl klimato kaitos poveikio yra pakankamai identiški, todėl kolektyvinis ieškinys yra efektyviausia gynybos priemonė. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas savo sprendime nurodė, kad Nyderlandų vyriausybė privalo nedelsdama sumažinti išmetamųjų teršalų kiekį, laikydamasi įsipareigojimų, susijusių su žmogaus teisėmis. Teismas įpareigojo Nyderlandų valstybę iki 2020 m. sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą 25 proc. žemiau 1990 m. lygio, nusprendęs, jog esamas vyriausybės įsipareigojimas sumažinti išmetimą 17 proc. yra nepakankamas, kad valstybė galėtų proporcingai vykdyti savo pareigą apriboti klimato atšilimą iki tarptautiniu mastu sutartos dviejų laipsnių ribos, palyginti su priešindustrinio laikotarpio temperatūros baziniu lygiu[38].

Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad grėsmė, kylanti dėl klimato kaitos, yra reali ir artėja, o valstybė turi pozityvią pareigą apsaugoti savo piliečių teises pagal Konvencijos 2 ir 8 straipsnius. Teismas nusprendė, kad valstybei tenka pareiga įgyvendinti realias klimato kaitos švelninimo priemones, atsižvelgiant į galimo klimato kaitos poveikio mastą ir didelę tikimybę, kad bus padaryta didelė žala aplinkai ir Konvencijos saugomoms žmogaus teisėms.

Šis atvejis buvo istorinis lūžis, parodantis akivaizdų poslinkį link žmogaus teisių sistemoje numatytų valstybės pareigų klimato kaitos srityje pripažinimo.

Byla *Urgenda* paskatino panašias klimato kaitos bylas Belgijoje[39], Kanadoje[40], Kolumbijoje[41], Airijoje[42], Vokietijoje, Prancūzijoje[43], Jungtinėje Karalystėje[44], Šveicarijoje ir prieš ES.

Kita itin reikšminga ir daug tarptautinio dėmesio sulaukusi byla – *Ashgar Leghari* prieš *Pakistano Federaciją*[45]. Ji dažnai minima kaip vienas pirmųjų precedentų, kai besivystančios

---

[38] *Urgenda Foundation v. State of the Netherlands*, Hoge Raad [HR] [Supreme Court] Dec. 20, 2019, ECLI:NL:HR:2019:2007 (Neth.).

[39] *VZW Klimaatzaak vs Kingdom of Belgium & Others*, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://www.climatecasechart.com/document/vzw-klimaatzaak-v-kingdom-of-belgium-others_da42.

[40] *La Rose v. Her Majesty the Queen*, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://www.climatecasechart.com/document/la-rose-v-her-majesty-the-queen_7e6f.

[41] *Future Generations v. Ministry of the Environment & Others* (STC 4360-2018) / Dejusticia youth case, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://www.climatecasechart.com/document/future-generations-v-ministry-of-the-environment-and-others_f076.

[42] *Climate Case Ireland (Friends of the Irish Environment v. Ireland)* / National Mitigation Plan case, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://www.climatecasechart.com/document/friends-of-the-irish-environment-v-ireland_c37f.

[43] *Commune de Grande-Synthe v. France*, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://www.climatecasechart.com/document/commune-de-grande-synthe-v-france_d7f4

[44] *Friends of the Earth, ClientEarth & Good Law Project v. UK Government – Carbon Budget Delivery Plan / Net Zero Strategy*, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://www.climatecasechart.com/document/r-friends-of-the-earth-ltd-v-secretary-of-state-for-energy-security-and-net-zero-clientearth-v-ssesnz-good-law-project-v-ssesnz-challenges-to-the-carbon-budget-delivery-plan_7cd5.

[45] *Ashgar Leghari v. Federation of Pakistan*, W.P. No. 25501/2015, Lahore High Court Green Bench (Sept. 4, 2015), žiūrėta 2026 m. sausio 21 d. https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-docu-

valstybės teismas pripažino klimato kaitą grėsme žmogaus teisėms. 2015 m. Ashgar Leghari (ūkininkas, teisininkas) kreipėsi į teismą dėl Pakistano Federacijos vyriausybės neveikimo ir negebėjimo spręsti klimato kaitos problemas, teigdamas, kad tai pažeidžia Pakistano Konstitucijoje įtvirtintas jo pagrindines teises, įskaitant teisę į gyvybę ir orumą. Leghari pabrėžė, kad Pakistanas yra viena labiausiai klimato kaitos pažeidžiamų valstybių pasaulyje – šaliai gresia tiesioginis poveikis žemės ūkio sektoriui ir milijonų gyventojų pragyvenimo šaltiniui dėl ekstremalių oro reiškinių, potvynių, sausros ir globalaus ledynų tirpimo. Lahoro aukštesnysis teismas priėmė precedentinį sprendimą Leghari naudai. Teismas aiškiai pripažino, kad teisė į gyvybę, kaip pamatinė žmogaus teisė, apima ir teisę į sveiką ir švarią aplinką, o klimato kaita kelia tiesioginę grėsmę šiai teisei. Be to, teismas nurodė, kad vyriausybės neveikimas, susijęs su nacionalinės klimato kaitos politikos įgyvendinimu, pažeidžia šią konstitucinę teisę, todėl valstybė privalo imtis realių, veiksmingų ir koordinuotų priemonių klimato kaitos srityje.

Šioje byloje teismas buvo itin iniciatyvus. Jis neapsiribojo vien deklaratyviu žmogaus teisių pripažinimu ar Konstitucijos pažeidimų konstatavimu, bet nurodė vyriausybei imtis konkrečių veiksmų – įpareigojo ministerijas paskirti savo departamentuose atsakingus už klimato kaitos klausimus asmenis, kurie užtikrintų Klimato kaitos politikos įgyvendinimo programos (2014–2030 m.) įgyvendinimą, ir pareikalavo, kad šios ministerijos iki kalendorinių metų pabaigos pateiktų išsamius veiksmų sąrašus su aiškiais terminais ir atskaitomybės mechanizmais, o per metus – išsamų veiksmų planą. Teismas nurodė įsteigti Klimato kaitos komisiją, nustatė jos sudėtį, funkcijas ir įpareigojo reguliariai teikti teismui ataskaitas apie jų įgyvendinimo pažangą.

Paminėtinas dar vienas reikšmingas šio sprendimo aspektas – teismas taikė evoliucinę konstitucinės teisės aiškinimo doktriną, nurodydamas, kad konstitucinės teisės turi būti aiškinamos atsižvelgiant į šiuolaikinius iššūkius, įskaitant klimato kaitą, net jei tokios grėsmės nebuvo numatytos Konstitucijos priėmimo metu (1973 m.).

Kaip ir byloje *Urgenda*, buvo pabrėžta, kad valstybė turi teisinę pareigą ne tik formaliai priimti teisės aktus, reglamentuojančius klimato kaitos politiką, bet ir užtikrinti efektyvų jų įgyvendinimą, siekiant apsaugoti teisę į sveiką ir švarią aplinką.

Byla *Leghari* tapo pavyzdžiu, kaip teismai gali imtis aktyvaus vaidmens, kad užpildytų spragą tarp teisės aktų priėmimo ir jų įgyvendinimo ir užtikrintų valstybės atsakomybę už tinkamą žmogaus teisių įgyvendinimą klimato kaitos kontekste. Vis dėlto ši byla taip pat atskleidė teisminės intervencijos ribas. Nors teismo nurodyta įkurti Klimato kaitos komisija buvo novatoriška institucinės kontrolės priemonė, jos veiklą vėliau apsunkino nepakankamas finansavimas, riboti techniniai pajėgumai ir politinis pasipriešinimas. 2018 m. byla buvo oficialiai baigta teismui nusprendus, jog vyriausybė padarė pakankamą pažangą, tačiau pilietinės visuomenės organizacijos kritikavo tokį sprendimą, nurodydamos, kad daugelis įsipareigojimų liko neįgyvendinti. Tai rodo, kad teismų sprendimai, nors ir yra

ments/2015/20150414_2015-W.P.-No.-25501201_decision.pdf.

itin reikšmingi užtikrinant žmogaus teises klimato kaitos kontekste, negali pakeisti vykdomosios valdžios ilgalaikės politinės valios ir struktūrinių reformų, reikalingų veiksmingam klimato kaitos valdymui. Nepaisant šių iššūkių, byla *Leghari* tapo svarbiu precedentu besivystančių šalių klimato teisminiams procesams.

Viena iš reikšmingiausių konstitucinių bylų – byla *Neubauer* (2021), kurioje Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas (Bundesverfassungsgericht, toliau – VFKT) pripažino, kad pernelyg didelis neutralaus poveikio klimatui tikslų atidėjimas pažeidžia ateities kartų teises pagal Vokietijos Federacinės Respublikos pagrindinį įstatymą. Šioje byloje buvo nagrinėjami keturi skundai, kuriuos pateikė fiziniai asmenys, tarp jų jauni asmenys, užsienio valstybių piliečiai ir aplinkosaugos organizacijos. Skundus pateikę asmenys teigė, kad Vokietijos federaliniame klimato apsaugos įstatyme (toliau – KAĮ) įtvirtintas tikslas iki 2030 m. sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį 55 proc., palyginti su 1990 m. lygiu, yra nepakankamas, todėl šiuo teisiniu reguliavimu yra pažeidžiamos jų teisės, saugomos pagal Pagrindinį įstatymą. Pareiškėjai prašė VFKT pripažinti, kad Vokietijos įstatymų leidėjas pažeidė Pagrindinį įstatymą, reikalaudamas iki 2030 m. sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį tik 55 proc., palyginti su 1990 m. lygiu, ir įpareigoti įstatymų leidėją nustatyti naujas mažinimo kvotas, kad Vokietijos išmetamųjų teršalų kiekis būtų kuo mažesnis, atsižvelgiant į proporcingumo principą. VFKT 2021 m. kovo 24 d. nutarime byloje *Neubauer* pripažino kai kurias KAĮ nuostatas nesuderinamomis su pagrindinėmis teisėmis, nes jose įtvirtintas teisinis reguliavimas yra nepakankamas išmetamųjų teršalų kiekio mažinimui po 2030 m. užtikrinti. Teismas padarė šias pagrindines išvadas[46]:

1) Pagrindiniame įstatyme įtvirtinta pagrindinė teisė į gyvybę ir fizinę neliečiamybę (2 straipsnio 2 dalies pirmas sakinys) apima valstybės pareigą aktyviai saugoti gyvybę ir sveikatą nuo klimato kaitos keliamų pavojų. Tai ne ateities kartų, bet dabar gyvenančių ir gyvenusių asmenų pagrindinė teisė. Valstybė turi didelę veiksmų laisvę vykdydama savo pareigą, tačiau ši pareiga pažeidžiama, jei ji nesiima jokių veiksmų arba jos numatytos priemonės yra visiškai nepakankamos arba neatitinka siekiamo tikslo.

2) Pagrindinio įstatymo 20a straipsnio nuostata dėl aplinkos apsaugos nėra pagrindinė teisė, kurią individualūs asmenys gali tiesiogiai ginti teismuose, tačiau joje įtvirtinta valstybės konstitucinė pareiga siekti poveikio klimatui neutralumo. Ši pareiga saugoti klimatą gali būti ginama teismuose, ji ir riboja politinę diskreciją. Kuo labiau progresuoja klimato kaita, tuo didesnė yra pareigos saugoti klimatą teisinė reikšmė.

3) Klimato apsaugos įstatymas prieštarauja Pagrindiniam įstatymui, nes jis nepakankamai apsaugo asmenis nuo būsimo jų teisių apribojimo, kuris gali tapti būtinas progresuojant klimato kaitai. Pagal KAĮ, iki 2030 m. leidžiami išmetamųjų teršalų kiekiai lemtų didelės dalies viso iki 2050 m. skirto išmetamųjų teršalų biudžeto sunaudojimą. Todėl kyla rizika, kad

[46] Išvados parengtos pagal Ekologijos instituto parengtą apžvalgą: Ralph Bodle and Stephan Sina, *The German Federal Constitutional Court's decision on the Climate Change Act* (Ecologic Institute, Berlin, 2021), žiūrėta 2026 m. sausio 29 d. https://cclr.lexxion.eu/article/CCLR/2022/1/5.

nuo 2030 m. pagrindinės teisės bus itin apribotos. KAĮ nepakankamai sumažina šią riziką.

4) Valstybė privalo imtis atsargumo priemonių jau šiandien, kad apsaugotų pagrindines teises ir po 2030 m. Ji turi pradėti perėjimo prie klimato neutralumo procesą pakankamai anksti, kad tie, kuriems taikomos priemonės, galėtų planuoti jas iš anksto. Ji taip pat turi nustatyti išmetamųjų teršalų lygius laikotarpiui po 2030 m. anksčiau nei prieš 5 metus, periodiškai ir skaidriai.

Mokslininkai, nagrinėjantys šio VFKT nutarimo reikšmę, teigia, kad VFKT patvirtino visavertę konstitucinę klimato kaitos bylinėjimosi sistemą. Nustatydamas atitinkamas ribas (pvz., dėl klimato kaitos poveikio kitose šalyse), VFKT sukūrė koncepciją, viršijančią bendrą klimato apsaugos pareigą, grįsdamas ją valstybės pareigomis, susijusiomis su pagrindinių teisių apsauga[47]. VFKT pralaužė gan siaurai aiškinamos teisės kreiptis į teismą doktrinos ribas ir atvėrė naują etapą, aiškinant Pagrindinio įstatymo 20a straipsnyje[48] įtvirtinto aplinkos apsaugos tikslo, taip pat klimato apsaugos tikslo turinį[49]. Ir nors šis VFKT nutarimas nepakeitė Pagrindinio įstatymo 20a straipsnio aiškinimo tuo aspektu, kad jis įtvirtinta valstybės tikslą, ir nepripažino asmenų subjektinės teisės kreiptis į teismą, remiantis šiuo straipsniu, teismas patvirtino aiškią šios normos sąsają su pagrindinėmis žmogaus teisėmis[50]. Be to, VFKT nustatė, kad atitinkamomis Klimato apsaugos įstatymo nuostatomis buvo pažeistos Pagrindiniame įstatyme įtvirtintos jų teisės laiko aspektu kartų atžvilgiu – kaip praeities ir dabarties kartų neveikimas klimato kaitos srityje atsilieps ateities kartoms (angl. *intertemporal dimension*). Tai paaiškinama tuo, kad teismas atsižvelgė į būsimus šiandieninio neveikimo klimato kaitos srityje padarinius (ši koncepcija vadinama intervencijos tipo išankstiniu poveikiu (angl. *advance interference-like effect*, vok. *eingriffsähnliche Vorwirkung*))[51]. Teismo nuomone, veiksmų atidėjimas dabar neišvengiamai dar labiau sustiprins būsimas reakcijas į klimato kaitą ir

[47] Konrad Lachmayer, „The Constitutional Context of Climate Change Litigation.A Comparative Analysis of Germany and Austria", In *Climate Change Litigation in Europe: Regional, Comparative and Sectoral Perspectives. Intersentina*, Ivano Alogna, Carole Billiet, Matteo Fermeglia, and Alina Holzhausen (ed.) (Cambdridge, Antwerp, Chicago, 2023), 59–78, 59.

[48] Pagrindinio įstatymo 20a straipsnis vokiečių k.: „*Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künftigen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere im Rahmen der verfassungsmäßigen Ordnung durch die Gesetzgebung und nach Maßgabe von Gesetz und Recht durch die vollziehende Gewalt und die Rechtsprechung.*", žiūrėta 2026 m. sausio 29 d. https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html; vertimas į anglų k.: „*Mindful also of its responsibility towards future generations, the state shall protect the natural foundations of life and animals by legislation and, in accordance with law and justice, by executive and judicial action, all within the framework of the constitutional order.*". https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html; vertimas į lietuvių k.: „*Valstybė, jausdama atsakomybę už ateities kartas, saugo natūralias gyvybės egzistavimo prielaidas bei gyvūniją neperžengdama konstitucinės santvarkos ribų per įstatymų leidžiamąją valdžią ir remdamasi įstatymu ir teise per vykdomąją ir teisminę valdžias*". https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/3fed0da1-e434-4d74-ad0b-cd17c69655c2/content.

[49] Christian Calliess, „Das „Klimaurteil" des Bundesverfassungsgerichts: „Versubjektivierung" des Art. 20a GG?", *ZUR* (2021): 355–357, 357.

[50] Helmut Aust, „Climate Protection Act Case", *American Journal of International Law* 116 (2022): 3, žiūrėta 2026 m. sausio 29 d. https://ssrn.com/abstract=3997724.

[51] *Ibid*., 4.

pareikalaus vis didesnių pagrindinių teisių apribojimų (tai konstatuota atsižvelgiant į dabar gyvenančių jaunesnių kartų teises) (nutarimo 246 punktas). VFKT aiškiai pripažino, kad, pagal Pagrindinio įstatymo 20a straipsnį, valstybė įpareigojama imtis klimato apsaugos priemonių; jame įtvirtinta norma siekiama susieti politinį procesą su aplinkosaugos problemų sprendimu, taip pat ateities kartų atžvilgiu (nutarimo 197 punktas). Taigi VFKT, aiškindamas Pagrindinio įstatymo 20a straipsnį, pateikė į ateitį orientuotą analizę. Tai vertinama kaip ypač novatoriškas žingsnis, sustiprinantis šios konstitucinės nuostatos reikšmę[52].

Byla *Bushfire Survivors*[53] yra dar vienas įtikinamas pavyzdys, kaip nacionaliniai teismai gali laikytis itin aktyvios pozicijos klimato kaitos politikos srityje, kad užtikrintų teisę į sveiką ir švarią aplinką. Ši byla kilo po katastrofiškų 2019–2020 m. miškų gaisrų Australijoje (vadinamųjų *Black Summer* gaisrų), kurie nusiaubė daugiau nei 18 milijonų hektarų teritorijos, sunaikino tūkstančius namų ir pareikalavo dešimčių gyvybių. 2021 m. *Bushfire Survivors for Climate Action* – organizacija, vienijanti miškų gaisrus išgyvenusius asmenis, pateikė Naujojo Pietų Velso žemės ir aplinkos teismui ieškinį, kuriame teigė, kad Aplinkos apsaugos tarnyba, neįgyvendindama savo pareigų nustatyti aplinkos apsaugos mechanizmus klimato kaitos kontekste, neveiksmingai vykdo funkcijas ir pažeidžia visuomenės teisę į sveiką ir švarią aplinką. Aplinkos apsaugos tarnyba gynėsi, kad klimato kaitos valdymas yra platesnės vyriausybės politikos klausimas, nepatenkantis į tarnybos kompetenciją, ir kad įstatymai neįpareigoja jos reguliuoti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kaip teršalų. Vis dėlto 2021 m. rugpjūčio 27 d. Naujojo Pietų Velso žemės ir aplinkos teismas priėmė precedentinį sprendimą: jis atmetė Aplinkos apsaugos tarnybos argumentus ir pripažino, kad ji turi įstatyme įtvirtintas pareigas nustatyti išsamius aplinkos kokybės tikslus, gaires ir politiką, siekiant apsaugoti aplinką nuo klimato kaitos poveikio.

Teismo motyvai buvo grindžiami išvada, kad Aplinkos apsaugos tarnybos pareiga nustatyti aplinkos apsaugos mechanizmus iš esmės apima pareigą sukurti tikslingas klimato kaitos švelninimo priemones. Teismas taip pat rėmėsi moksliniais įrodymais, rodančiais tiesioginį ryšį tarp klimato kaitos ir miškų gaisrų intensyvumo bei dažnumo. Jis nusprendė, kad Aplinkos apsaugos tarnyba turi per 12 mėnesių sukurti ir paskelbti išsamius aplinkos kokybės tikslus, gaires ir politiką, skirtą aplinkai apsaugoti nuo klimato kaitos poveikio. Tai turėjo apimti konkrečius ŠESD kiekio mažinimo tikslus, stebėsenos ir ataskaitų teikimo mechanizmus, koordinavimą su kitomis vyriausybės institucijomis ir aiškų įgyvendinimo planą. Teismas pabrėžė, kad Aplinkos apsaugos tarnyba, kaip pagrindinė aplinkos apsaugos institucija, negali ignoruoti didžiausios aplinkosauginės grėsmės – klimato kaitos – vien dėl to, kad jos valdymas reikalauja tarpinstitucinio bendradarbiavimo.

---

[52] *Ibid*.

[53] *Bushfire Survivors for Climate Action Inc. v. Environment Protection Authority*, [2021] NSWLEC 92 (Land and Environment Court of New South Wales, Aug. 27, 2021), žiūrėta 2026 m. sausio 29 d. https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2021/20210826_2021-NSWLEC-92-2020-NSWLEC-152-leave-granted-to-BSCA-to-file-and-serve-expert-evidence-on-climate-change-science_judgment-1.pdf.

Byla *Bushfire Survivors* dar kartą patvirtina augančią teisminio aktyvizmo klimato valdymo srityje tendenciją, kai teismai peržengia tradicines teisminių funkcijų ribas ir tampa aktyviais aplinkos politikos formavimo dalyviais. Šis sprendimas turėjo reikšmingą poveikį ne tik Australijoje, bet ir tarptautiniu mastu, parodydamas, kad aplinkos apsaugos įstatymai gali būti aiškinami plačiai, į juos įtraukiant klimato kaitos valdymą, net jei įstatymų leidėjas nebuvo aiškiai to numatęs.

Apibendrinant galima teigti, kad šios paminėtos nacionalinių teismų bylos parodo reikšmingą teismų vaidmenį, siekiant sumažinti atotrūkį tarp klimato politikos siekių ir jų įgyvendinimo, ypač kai teisėkūros ar vykdomosios valdžios veiksmai yra nepakankami spręsti skubias aplinkos grėsmes. Šie precedentai atskleidžia vis ryškėjantį teismų aktyvizmo klimato valdymo srityje modelį, kai teismai vis dažniau įgyja žmogaus teisių, aplinkos apsaugos ir tarptautinių klimato įsipareigojimų sergėtojų rolę ir yra pasirengę netgi nustatyti konkrečius įpareigojimus vykdomajai valdžiai. Toks teismų vaidmuo patvirtina, kad klimato apsauga suvokiama kaip esminis žmogaus teisių užtikrinimo elementas, o ne tik politinis vykdomosios valdžios pasirinkimas (diskrecija).

2. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO PRAKTIKA

EŽTT savo jurisprudencijoje ne kartą pabrėžė aplinkos apsaugos svarbą šiuolaikinėje visuomenėje (1991 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Fredin prieš Švediją* (Nr. 1), peticijos Nr. 12033/86[54]; 2004 m. lapkričio 10 d. sprendimas byloje *Taşkin ir kiti prieš Turkiją*, peticijos Nr. 46117/99[55]). Nors ir pažymėdamas valstybių turimą vertinimo laisvę aplinkosaugos srityje (Didžiosios kolegijos 2003 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Hatton ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 36022/97[56]), EŽTT nurodė, kad aplinkos apsauga yra nuolatinis, ilgalaikis visuomenės interesas, todėl finansiniai valstybės imperatyvai ar net tokios pagrindinės teisės, kaip teisė į nuosavybę, negali paneigti aplinkos apsaugos pirmumo teisės (2008 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Turgut ir kiti prieš Turkiją*, peticijos Nr. 1411/03[57]). Taigi EŽTT nuosekliai formuoja standartą, pagal kurį aplinkos apsauga tampa neatsiejama žmogaus teisių apsaugos dalimi.

[54] Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Fredin prieš Švediją* (Nr. 1), peticijos Nr. 12033/86, HUDOC paieška, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57651%22]}.

[55] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. lapkričio 10 d. sprendimas byloje *Taşkin ir kiti prieš Turkiją*, peticijos Nr. 46117/99, HUDOC paieška, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-67401%22]}.

[56] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. liepos 8 d. *Hatton ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 36022/97, HUDOC paieška, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61188%22]}.

[57] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. liepos 8 d. *Turgut ir kiti prieš Turkiją*, peticijos Nr. 1411/03, HUDOC paieška, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-87441%22]}.

EŽTT jurisprudencijoje teisė į sveiką ir švarią aplinką nėra įtvirtinta kaip savarankiška teisė, ji kildinama iš kitų Konvencijoje numatytų teisių – pirmiausia iš 8 straipsnio, pagal kurį saugoma teisė į privatų ir šeimos gyvenimą, taip pat iš 2 straipsnio (teisė į gyvybę). Todėl aplinkosauginiai pažeidimai pripažįstami žmogaus teisių apsaugos sritimi tik tada, kai daro tiesioginį ir rimtą poveikį asmens pagrindinėms teisėms, įtvirtintoms Konvencijoje.

Sprendimas byloje *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ir kiti prieš Šveicariją*[58] (toliau taip pat – byla *KlimaSenorinnen*) tapo svarbiausiu klimato teisės įvykiu Europoje 2024 m. 2016 m. Šveicarijos senjorių asociacija (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz*), atstovaujanti daugiau nei 2 000 vyresnėms nei 64 metų amžiaus moterims, kartu su keturiomis individualiomis pareiškėjomis pateikė Federaliniam administraciniam teismui skundą, kuriame teigė, kad Šveicarijos vyriausybės neveikimas kovojant su klimato kaita pažeidė jų teises pagal Konvenciją. Pareiškėjos nurodė, kad klimato kaita veikia vyresnes moteris neproporcingai stipriai – jos yra ypač pažeidžiamos dėl karščio bangų, kurios dažnėja ir intensyvėja dėl klimato kaitos ir kelia didesnę riziką jų sveikatai ir gyvybei.

Po nesėkmingų bandymų ginti savo interesus Šveicarijos nacionaliniuose teismuose (Federalinis administracinis teismas 2018 m. atmetė skundą dėl pareiškėjų teisinio suinteresuotumo stokos, o Federalinis Aukščiausiasis Teismas 2020 m. patvirtino šį sprendimą dėl atmetimo) pareiškėjos 2020 m. lapkričio 26 d. kreipėsi į EŽTT. Jos tvirtino, kad Šveicarijos neveikimas, susijęs su efektyvių klimato politikos priemonių įgyvendinimu, pažeidė jų teises pagal Konvencijos 2 straipsnį (teisė į gyvybę) ir 8 straipsnį (teisė į privatų ir šeimos gyvenimą). Pareiškėjos rėmėsi moksliniais įrodymais, patvirtinančiais, kad Šveicarija nepasiekė savo pačios nustatytų ŠESD kiekio mažinimo tikslų ir kad šalies klimato politika buvo nepakankama, siekiant prisidėti prie Paryžiaus susitarimo tikslų įgyvendinimo.

2024 m. balandžio 9 d. EŽTT Didžioji kolegija 16 balsų prieš 1 priėmė istorinį sprendimą pareiškėjų – Šveicarijos senjorių asociacijos – naudai. EŽTT nusprendė, kad Šveicarija pažeidė EŽTK 8 straipsnį dėl trijų pagrindinių trūkumų jos klimato politikoje: pirma, ji nenustatė pakankamai aiškių ir tikslių nacionalinių ŠESD kiekio mažinimo tikslų ankstesniems laikotarpiams; antra, šalies institucijos laiku nepriėmė pakankamų priemonių šiems tikslams pasiekti; trečia, vyriausybė neįvykdė savo pareigos užtikrinti, kad nacionaliniai ŠESD mažinimo tikslai būtų suderinami su tarptautiniais įsipareigojimais pagal Paryžiaus susitarimą. Teismas nurodė, kad valstybės turi ne tik deklaruoti klimato tikslus, bet ir laiku užtikrinti veiksmingą jų įgyvendinimą, remiantis tinkamai pagrįstais moksliniais duomenimis ir aiškiomis laiko perspektyvomis, priešingu atveju tokie tikslai tampa teisiškai beverčiai. Teismas taip pat pabrėžė, kad valstybės turi pozityvią pareigą sukurti tinkamą teisinę ir administracinę sistemą, kuri užtikrintų efektyvią klimato politikos įgyvendinimo kontrolę ir reguliarų jos vertinimą.

[58] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2024 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ir kiti prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 53600/20, HUDOC paieška, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-233206%22]}.

Šis sprendimas žymi esminį lūžį EŽTT praktikoje – EŽTT aiškiai pripažino klimato kaitos pasekmes kaip žmogaus teisių pažeidimą, nurodydamas, jog tuo, kad valstybė neįgyvendino tinkamų klimato politikos priemonių, buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis, pagal kurį saugoma teisė į privatų ir šeimos gyvenimą. Šiuo atveju EŽTT ne tik atsižvelgė į reikšmingą klimato kaitos poveikį žmogaus teisėms, bet ir pabrėžė, kad klimato kaita kelia ilgalaikę, egzistencinę grėsmę žmogaus teisėms. Teismas nurodė, kad valstybės turi ne tik deklaruoti klimato tikslus, bet ir laiku užtikrinti veiksmingą jų įgyvendinimą, antraip tie tikslai tampa teisiškai nereikšmingi.

Šis sprendimas tapo iššūkiu visoms Konvencijos narėms, nes tapo akivaizdu, jog klimato kaitai mažinti nepakankami veiksmai ar neveikimas gali būti bylinėjimosi EŽTT objektas. Jis taip pat sulaukė plataus visuomenės dėmesio ir dar labiau paskatino visuomenę ir nevyriausybines organizacijas siekti aktyvaus bylinėjimosi, kad būtų apsaugotos žmogaus teisės.

Byloje *KlimaSeniorinnen* EŽTT pirmą kartą aiškiai pripažino klimato kaitą kaip galimą tiesioginę žmogaus teisių pažeidimų priežastį. Taip pat šioje byloje pripažinta valstybės atsakomybė už nepakankamą klimato kaitos švelninimo politiką (netinkamas priemones mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį), pabrėžiant žmogaus teisių apsaugą kaip veiksmingą priemonę užtikrinant, kad valstybės laikytųsi tarptautinių įsipareigojimų klimato kaitos srityje[59].

Šis sprendimas pasižymi ir tam tikru EŽTT aplinkosaugos jurisprudencijos pokyčiu. EŽTT suformulavo atskirus, specifinius teisinius kriterijus, taikomus klimato kaitos byloms, kurie skiriasi nuo reikalavimų, keliamų taršos ar kitų aplinkosaugos pažeidimų atvejais[60]. Didžiausi pokyčiai pasireiškė dviem aspektais – pareiškėjų teisinio suinteresuotumo ir valstybės diskrecijos ribų vertinimo srityse. EŽTT patvirtino „labiau pritaikytą ir tikslingesnį požiūrį“[61] į klimato apsaugos bylas. Šis požiūris pasižymi itin aukštu slenksčiu asmenims, kurie siekia būti pripažinti aukomis: jie turi įrodyti, kad yra „asmeniškai ir tiesiogiai paveikti“[62] valstybės neveikimo klimato politikos srityje. Šis slenkstis pasiekiamas tik tada, kai a) pareiškėjas patiria „didelio intensyvumo poveikį“[63] dėl klimato kaitos padarinių, t. y. kai žala jo sveikatai ar gyvenimo sąlygoms yra reikšminga, ir b) kai „egzistuoja skubi būtinybė užtikrinti individualią apsaugą“[64], nes valstybė nesiėmė jokių pagrįstų priemonių žalai sumažinti.

---

[59] Annalisa Savaresi, „Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland: Making Climate Change Litigation History“, *Review of European, Comparative & International Environmental Law* (March 27, 2025), https://doi.org/10.1111/reel.12612.

[60] Katalin Sulyok, „Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switz. (Eur. Ct. H.R.)“, *International Legal Materials* 64, no. 1 (2025): 1–186. https://doi.org/10.1017/ilm.2024.45.

[61] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2024 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ir kiti prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 53600/20, HUDOC paieška, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-233206%22]}. Para 421.

[62] *Ibid.*, para 488.

[63] *Ibid*., para 502.

[64] *Ibid.*, para 487.

Šios bylos kontekste individualūs pareiškėjai (keturios moterys) neatitiko šių reikalavimų, todėl jų skundas buvo pripažintas nepriimtinu. Vis dėlto Šveicarijos senjorių asociacija (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz*), kurios narės jos buvo, buvo pripažinta kaip turinti teisę kreiptis į teismą. Taip EŽTT pripažino nevyriausybinių organizacijų svarbą bylinėjimosi kontekste ir iš esmės sumažino jų reikalavimų slenkstį, suteikdamas joms platesnes galimybes veikti visuomenės interesais.

Taip pat šis sprendimas iš esmės suvienodino EŽTT požiūrį, atsižvelgiant į ankstesnius nacionalinių teismų precedentus (bylos *Urgenda, Neubauer*), kurie patvirtino, kad valstybės, kurios yra Konvencijos narės, turi teisinę pareigą mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį ir imtis veiksmų, reikalingų klimato kaitos poveikiui švelninti.

Byla *KlimaSeniorinnen* turi ne tik regioninę, bet ir globalią reikšmę. Tikėtina, kad ji darys didelę įtaką teismų argumentacijai visame pasaulyje, nagrinėjant bylas, kuriose klimato kaitos klausimai grindžiami žmogaus teisėmis[65].

Nepaisant plačiai pripažintos šios bylos sprendimo reikšmės, EŽTT sprendimas sulaukė ir kritikos. Atskirojoje nuomonėje teisėjas Tim Eicke[66] išsakė esminių abejonių dėl teisėjų kolegijos daugumos pasirinkto teisės aiškinimo metodo. Jo teigimu, dauguma peržengė teismo kompetencijos ribas ir sukūrė valstybėms naujas pareigas, kurios nėra aiškiai numatytos nei Konvencijos tekste, nei jos rengėjų ketinimuose[67].

Teisėjas T. Eicke ypač kritikavo tris aspektus. Pirma, jis nesutiko su sprendimu išplėsti „aukos" statusą įtraukiant asociacijas, nes tai, jo manymu, pavertė Konvenciją priemone, leidžiančia teikti *actio popularis* pobūdžio ieškinius. Antra, jis teigė, kad teisėjų dauguma iš esmės sukūrė naują teisę į švarią ir sveiką aplinką, remdamasi Konvencijos 8 straipsniu, nors tokia teisė nėra aiškiai įtvirtinta Konvencijoje. Trečia, jis nesutiko su pozicija, kad valstybės turi teigiamą pareigą imtis priemonių klimato kaitai mažinti pagal 8 straipsnį, pabrėždamas subsidiarumo principą – jo teigimu, klimato politiką turėtų formuoti demokratiškai išrinktos institucijos, o ne tarptautiniai teismai.

Šiuo metu EŽTT nagrinėja dar bent kelias bylas, susijusias su klimato kaita, ir tikėtina, kad jų skaičius ateityje didės. Tarp šių bylų paminėtinos *Müllner prieš Austriją*[68] – byla dėl Vienos oro uosto plėtros ir jos poveikio klimatui; *The Norwegian Grandparents' Climate*

---

[65] C Rodríguez-Garavito (ed), *Litigating the Climate Emergency: How Human Rights, Courts, and Legal obilization Can Bolster Climate Action* (Cambridge University Press 2022): 27.

[66] Sprendimas *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ir kiti prieš Šveicariją*, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2253600/20%22],%22itemid%22:[%22001-233206%22]}, teisėjo T. Eicke atskirosios nuomonės 3–4 punktai.

[67] Margaretha Wewerinke-Singh, „Climate Protection Obligations under the European Convention on Human Rights: The KlimaSeniorinnen Judgment: ECtHR 9 April 2024, No. 53600/20, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland*", *European Constitutional Law Review* 21, No. 2 (2025): 356–74. https://doi.org/10.1017/S1574019625100576.

[68] *M. Müllner against Austria*, application no. 18859/21, HUDOC paieška, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-235058%22]}.

Campaign prieš Norvegiją[69] – byla dėl naftos ir dujų gavybos leidimų Arktyje.

Bylos *KlimaSeniorinnen* svarbą patvirtina byla *Duarte Agostinho ir kiti prieš Portugaliją ir 32 kitas valstybes*, kurioje EŽTT susidūrė su masiniu tarpvalstybiniu ieškiniu dėl klimato[70]. 2020 m. rugsėjo mėnesį šeši Portugalijos jaunuoliai inicijavo šią bylą. Jie teigė, kad 33 valstybės (visos 27 ES valstybės narės, Jungtinė Karalystė, Šveicarija, Norvegija, Turkija, Ukraina ir Rusija) nesilaiko įsipareigojimų pagal 2015 m. Paryžiaus susitarimą ir taip pažeidžia jų teises pagal Konvencijos 2 (teisė į gyvybę), 8 (teisė į privatų gyvenimą) ir 14 (diskriminacijos draudimas) straipsnius. Pareiškėjai rėmėsi asmenine patirtimi – 2017 m. Portugalijoje siautę katastrofiški miškų gaisrai, per kuriuos žuvo daugiau nei 120 žmonių, privertė evakuotis jų šeimas ir tiesiogiai paveikė jų gyvenimo sąlygas. Jaunuoliai tvirtino, kad dėl klimato kaitos patiria nuolatinį nerimą (angl. *eco-anxiety*), negali normaliai miegoti karščio bangų metu, yra priversti vengti lauko veiklos ekstremalaus karščio dienomis ir patiria realią grėsmę sveikatai ir gerovei. Pareiškėjai akcentavo veiksmų skubumą ir ragino teismą taikyti kolektyvinės atsakomybės principą, atsisakant reikalavimo išnaudoti visas nacionalines teisinės gynybos priemones kiekvienoje valstybėje atskirai. Jie pažymėjo, kad klimato kaita yra globali problema, todėl valstybės turi kolektyvinę atsakomybę, o reikalavimas kreiptis į kiekvienos iš 33 valstybių nacionalinius teismus būtų neproporcingas ir praktiškai neįmanomas. Be to, pareiškėjai pabrėžė, kad ŠESD, išmetamos bet kurioje valstybėje, prisideda prie globalinio klimato atšilimo, kuris veikia juos Portugalijoje, todėl visos valstybės atsakovės turi jurisdikciją jų atžvilgiu pagal Konvencijos 1 straipsnį.

2024 m. balandžio 9 d. EŽTT Didžioji kolegija balsų dauguma (13 prieš 4) pripažino šį skundą nepriimtinu dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Pirma, teismas nurodė, kad nėra pakankamo pagrindo plėsti tarptautinę jurisdikciją už Portugalijos ribų, ir konstatavo, kad pareiškėjai neįrodė pakankamo „jurisdikcinio ryšio" su 32 kitomis valstybėmis atsakovėmis (išskyrus Portugaliją). EŽTT pabrėžė, kad Konvencijos 1 straipsnyje vartojama jurisdikcijos sąvoka paprastai reiškia teritorinį principą ir kad ekstrateritoriali jurisdikcija taikoma tik išimtiniais atvejais (pvz., kai valstybė vykdo efektyvią kontrolę kitoje valstybėje). Teismas nusprendė, kad klimato kaitos atvejis, nors ir turintis transnacionalinį poveikį, nėra pagrindas automatiškai pripažinti, kad visos ŠESD išmetančios valstybės turi jurisdikciją visų pasaulio gyventojų atžvilgiu pagal Konvenciją. Antra, dėl Portugalijos (valstybės, su kuria pareiškėjai turėjo aiškų „jurisdikcinį ryšį") EŽTT konstatavo, kad patiems pareiškėjams nepavyko įrodyti nacionalinių teisių gynimo priemonių išnaudojimo – jie niekada nebuvo kreipęsi į Portugalijos nacionalinius teismus dėl vyriausybės klimato politikos neveiksmingumo. EŽTT pabrėžė, jog subsidiarumo principas, kuris yra pagrindinis Konvencijos sistemos principas,

[69] *The Norwegian Grandparents' Climate Campaign and Others v. Norway* (application no. 19026/21) https://www.climatecasechart.com/document/the-norwegian-grandparents-climate-campaign-and-others-v-norway_5a54

[70] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2024 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States*, peticijos Nr. 39371/20, HUDOC paieška, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-233261%22]}.

reikalauja, kad pareiškėjai pirmiausia išbandytų nacionalines teisių gynimo priemones, net jei egzistuoja skubi situacija. Teismas taip pat atmetė pareiškėjų argumentą, kad reikalavimas išnaudoti nacionalines gynybos priemones 33 valstybėse būtų neproporcingas. EŽTT nurodė, kad jei pareiškėjai tikėjosi pateikti skundą prieš 33 valstybes, jie turėjo būti pasirengę laikytis atitinkamų procesinių reikalavimų kiekvienoje iš jų.

Nepaisant nepriimtinumo, byla *Duarte Agostinho* turėjo didelį tarptautinį atgarsį ir paskatino diskusijas apie Konvencijos sistemos apribojimus sprendžiant globalias problemas, būtinybę kurti naujas tarptautines teisines priemones klimato apsaugai užtikrinti, jaunosios kartos vaidmenį klimato bylinėjimosi procesuose. Be to, ši byla išryškino skirtumą tarp nacionalinio (kaip byloje *KlimaSeniorinnen*) ir transnacionalinio teisių gynimo būdų.

Naujausias EŽTT praktikos pavyzdys – sprendimas byloje *Greenpeace Nordic ir kiti prieš Norvegiją*[71]. Šiuo sprendimu EŽTT atmetė šešių jaunų aktyvistų, organizacijų „Greenpeace“ ir „Young Friends of the Earth“ peticiją dėl pažeistų teisių (dėl 2016 m. Norvegijos priimto sprendimo išduoti 10 naftos dujų žvalgymo licencijų Arkties vandenyno Barenco jūroje ir jo poveikio aplinkai ir klimato kaitai). Pareiškėjai grindė savo peticiją Konvencijos 2 straipsnio (teisė į gyvybę) ir 8 straipsnio (teisė į privatų ir šeimos gyvenimą) pažeidimais, taip pat 14 straipsnio (diskriminacijos draudimas) pažeidimu, nes prieš išduodamos naftos gavybos licencijas valdžios institucijos neatliko poveikio aplinkai vertinimo (PAV) dėl galimo naftos gavybos poveikio Norvegijos įsipareigojimams mažinti klimato kaitą. Pareiškėjai siekė, kad EŽTT pripažintų, jog Norvegijos sprendimas turėjo neproporcingai žalingą poveikį jauniems žmonėms ir netgi vietos mažumos samių tautybės atstovams. Jie taip pat nurodė, kad neturėjo galimybės pasinaudoti veiksminga vidaus teisinės gynybos priemone pagal Konvencijos 13 straipsnį, nes vidaus teismai įvertino jų reikalavimus paviršutiniškai ir padarė esminių klaidų. Pareiškėjai rėmėsi Norvegijos Konstitucijos 112 straipsniu, kuriame nuo 2014 m. įtvirtinta teisė į sveiką ir švarią aplinką ir valstybės pareiga užtikrinti būsimų kartų interesus, ir Paryžiaus susitarimu. Visgi EŽTT vienbalsiu sprendimu atmetė pareiškėjų teiginius, kad Norvegija tinkamai neįvertino naftos gavybos poveikio aplinkai ir pažeidė pagrindines žmogaus teises, leidusi daryti naujus gręžinius klimato krizės sąlygomis. Analogišką sprendimą jau buvo priėmę ir trys nacionaliniai Norvegijos teismai, įskaitant Norvegijos Aukščiausiąjį Teismą – jie taip pat buvo atmetę ieškovų prašymus sustabdyti naftos dujų žvalgymą.

EŽTT vienbalsiai konstatavo, kad Konvencijos 8 straipsnis (teisė į privatų ir šeimos gyvenimą) nebuvo pažeistas, bet pripažino, kad valstybė, priimdama sprendimą aplinkos ir klimato kaitos srityje, turėjo sąžiningai atlikti tinkamą, savalaikį ir išsamų poveikio aplinkai vertinimą, remdamasi geriausiais turimais moksliniais duomenimis. Nors Norvegijoje vykę procesai dėl licencijų išdavimo nebuvo nuodugnūs ir visų pirma tokios veiklos poveikio

[71] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2025 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Greenpeace Nordic and Others v. Norway.*, peticijos Nr. 34068/21, HUDOC paieška, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-245561%22]}.

klimatui vertinimas buvo atidėtas, tačiau, EŽTT vertinimu, vertinimo atidėjimas buvo iš esmės nepakankama priežastis, kad lemtų Konvencijos pažeidimą. EŽTT taip pat pažymėjo, kad ši byla skiriasi nuo bylos *KlimaSeniorinnen*, nes ji susijusi su valstybės procedūrinėmis, o ne materialinėmis pareigomis. Vis dėlto ir šioje byloje EŽTT vadovavosi byloje *KlimaSeniorinnen* nustatytais bendraisiais principais – pavyzdžiui, išnagrinėjęs atskirų pareiškėjų (fizinių asmenų ir asociacijų) statusą teisės kreiptis į teismą (*locus standi*) kontekste, nusprendė, kad yra pakankamai glaudus ryšys tarp naftos dujų žvalgymo licencijų išdavimo procedūros ir klimato kaitos poveikio asmenų gyvenimui, sveikatai, gerovei ir gyvenimo kokybei, todėl pareiškėjai turėjo teisę kreiptis į teismą ir buvo tikslinga nagrinėti jų skundą tik pagal Konvencijos 8 straipsnį (o ne pagal 2 ar 14 straipsnį).

Šioje byloje pareiškėjai reiškė papildomus reikalavimus dėl neigiamų klimato kaitos padarinių, tokių kaip nerimas ar sielvartas, tačiau EŽTT pažymėjo, kad tie teiginiai nebuvo pagrįsti medicininiais įrodymais, be to, pareiškėjai neįrodė, kad tai turėjo įtakos jiems asmeniškai arba kad buvo būtina užtikrinti individualią apsaugą nuo žalingų klimato kaitos padarinių jų žmogaus teisėms. Taigi individualūs pareiškėjai neatitiko Konvencijoje numatytų aukos statuso kriterijų, todėl jų skundai buvo nepriimti, tačiau dvi nevyriausybinės organizacijos – „Greenpeace Nordic“ ir „Young Friends of the Earth Norway“ – atitiko *locus standi* kriterijus ir EŽTT nagrinėjo bylą pagal jų skundą.

Lyginant EŽTT sprendimus bylose *KlimaSeniorinnen* ir *Greenpeace Nordic*, galima išskirti šiuos skirtumus:

1) Skundo pobūdis. Byloje *Greenpeace Nordic* skundas (procedūrinio pobūdžio) buvo susijęs su valstybės procedūriniais įsipareigojimais pagal Konvencijos 8 straipsnį, konkrečiai – su tuo, kad prieš leidžiant vykdyti potencialiai pavojingą veiklą nebuvo atliktas tinkamas, savalaikis ir išsamus poveikio aplinkai vertinimas (PAV). Pareiškėjai prašė teismo įpareigoti valstybę įtraukti į PAV procedūrą 3 lygio išmetamuosius teršalus ir sustabdyti jau išduotas licencijas.

Byloje *KlimaSeniorinnen* skundas (materialaus pobūdžio) pirmiausia buvo susijęs su valstybės materialinėmis pareigomis apsaugoti gyvybę ir sveikatą, priimant ir įgyvendinant pakankamus nacionalinius šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) išmetimo mažinimo tikslus. Pareiškėjai prašė teismo pripažinti, kad Šveicarijos klimato politika, kaip visuma, yra nepakankama ir pažeidžia jų teises.

2) Teisinis statusas (*locus standi* ir aukos statusas). Byloje *Greenpeace Nordic* teismas taikė teisinio statuso kriterijus, nustatytus sprendime byloje *KlimaSeniorinnen*, ir nepripažino pareiškėjų (fizinių asmenų) kaip atitinkančių aukos statuso kriterijus. Teismas konstatavo, kad nėra duomenų, jog pareiškėjai patyrė neigiamų klimato kaitos padarinių „didelį poveikį“ arba „skubų poreikį“ užtikrinti savo asmeninę apsaugą, kaip to reikalaujama pagal sprendime byloje *KlimaSeniorinnen* įtvirtintą testą fiziniams asmenims. Pareiškėjai neįrodė, kad jų situacija skyrėsi nuo bendros Norvegijos visuomenės situacijos ar kad jiems grėsė neišvengiama žala. Visgi kiti pareiškėjai – nevyriausybinės organizacijos „Greenpeace Nordic“

ir „Young Friends of the Earth Norway“ – atitiko *locus standi* kriterijus ir šioje byloje galėjo ginti savo narių ir kitų nukentėjusių asmenų interesus prieš klimato kaitos keliamas grėsmes Norvegijoje.

3) Konvencijos 8 straipsnio pažeidimas. Byloje *Greenpeace Nordic* teismas pripažino valstybės prievolę atlikti išsamų poveikio aplinkai vertinimą (PAV) dėl potencialiai žalingos veiklos. Visgi jis taip pat nustatė, kad Norvegija turėjo didelę veiksmų laisvę, vykdydama licencijavimo procedūras, tarp jų ir dėl poveikio aplinkai vertinimo, be to, pabrėžė, kad tam tikrus trūkumus, susijusius su reikšmingo poveikio klimatui vertinimu, buvo galima ištaisyti kitame procedūriniame etape – rengiant plėtros ir eksploatavimo planą, todėl nebuvo pagrindo konstatuoti Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą. Byloje *KlimaSeniorinnen* teismas konstatavo materialinį pareigų neįvykdymą – valstybė neturėjo pakankamai aiškių ir pagrįstų ŠESD mažinimo tikslų ir neįgyvendino pakankamų priemonių jiems pasiekti.

Apibendrinant galima teigti, kad byla *KlimaSeniorinnen* yra lūžio taškas, kuris formuoja ir toliau formuos Europos klimato jurisprudenciją dar ilgus metus, tačiau tolesnė praktika (pvz., *Greenpeace Nordic*) rodo, kad EŽTT vertina klimato apsaugos teisminės kontrolės ribas itin atsargiai.

Sprendimas byloje *Greenpeace Nordic* patvirtino, kad EŽTT skiria materialines ir procedūrines valstybės pareigas klimato srityje, taikydamas griežtesnius vertinimo standartus materialinių pareigų atžvilgiu (kaip byloje *KlimaSeniorinnen*) ir liberalesnius vertinimo standartus procedūrinių pareigų atžvilgiu (kaip byloje *Greenpeace Nordic*).

Be to, byla *Greenpeace Nordic* patvirtino itin aukštą individualaus pareiškėjo aukos statuso slenkstį klimato bylose, nustatytą sprendime byloje *KlimaSeniorinnen*. Tai praktiškai reiškia nevyriausybinių organizacijų vaidmens stiprinimą ginant klimato apsaugą.

3. EUROPOS SĄJUNGOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKA

ESTT taip pat yra nagrinėjęs įvairių su klimato kaita susijusių bylų, tačiau jos daugiausia susijusios ne su pagrindinėmis žmogaus teisių nuostatomis, o su Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimu ir administracinės teisės klausimais. Šios bylos apima ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemos klausimus[72], ginčus dėl ES taksonomijos reglamento, pagal kurį tam tikri energijos šaltiniai klasifikuojami kaip „žaliosios investicijos“[73], ir klausimus, susijusius su nacionaliniu ES klimato įsipareigojimų laikymusi.

Paminėtina viena reikšmingiausių bylų *Armando Ferrão Carvalho ir kt. / Europos Par-*

[72] Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *ExxonMobil Production Deutschland GmbH v Bundesrepublik Deutschland (challenging EU Emissions Trading Scheme regulations)*, C-682/17, Eur-Lex, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=-CELEX%3A62017CJ0682.

[73] 2022 m. spalio 7 d. ieškinys byloje *Austrija v Komisija*, T-625/22, Eur-Lex, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62022TN0625&qid=1751283806339.

lamentas ir Taryba[74], taip pat vadinama Žmonių klimato byla (angl. *People's Climate Case*), kurioje dešimt šeimų, tarp jų ir vaikai, iš Portugalijos, Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Rumunijos, Kenijos, Fidžio ir Švedijos samių jaunimo asociacija *Sáminuorra* 2018 m. pareiškė ieškinį Europos Sąjungos Bendrajame Teisme (byla T 330/18), siekdami įpareigoti Europos Sąjungą imtis griežtesnių šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) išmetimo mažinimo priemonių (panaikinti arba iš dalies panaikinti tam tikras Direktyvos 2018/410, Reglamento (ES) 2018/842 ir Reglamento (ES) 2018/841 nuostatas, kuriomis buvo nustatytas ES 2030 m. tikslas – sumažinti ŠESD kiekį bent 40 proc., palyginti su 1990 m. lygiu). Pareiškėjai teigė, kad tuo metu galiojęs ES tikslas iki 2030 m. sumažinti vidaus ŠESD išmetimą 40 proc., palyginti su 1990 m. lygiu, yra nepakankamas siekiant išvengti pavojingų klimato pokyčių. Jie rėmėsi moksliniais įrodymais, kad šis tikslas nesuderinamas su Paryžiaus susitarimo tikslais, ir reikalavimu apriboti globalų atšilimą gerokai žemiau 2 °C, nes jis kelia grėsmę jų pagrindinėms teisėms, įtvirtintoms ES pagrindinių teisių chartijos[75] 2 straipsnyje (teisė į gyvybę), 3 straipsnyje (teisė į asmens neliečiamybę, įskaitant teisę į fizinę ir psichinę neliečiamybę), 7 straipsnyje (teisė į privatų ir šeimos gyvenimą) ir 17 straipsnyje (teisė į nuosavybę).

Pareiškėjai teigė, kad jie patiria individualią ir tiesioginę žalą dėl klimato kaitos poveikio – pavyzdžiui, Carvalho šeima iš Portugalijos kildino žalą iš 2017 m. siautusių miškų gaisrų, kurie sunaikino dalį jų nuosavybės ir paveikė jų pragyvenimo šaltinį (eukaliptų plantacijas); pareiškėjas iš Kenijos tvirtino, kad sausros dėl klimato kaitos kelia grėsmę jo gyvulininkystės ūkiui; pareiškėjas iš Fidžio nurodė kylantį jūros lygį, kuris griauna jo salą; samių jaunimo organizacija pabrėžė, kad atšilimas Arktyje kenkia tradiciniam šiaurinių elnių augintojų gyvenimo būdui. Pareiškėjai buvo įsitikinę, kad šis konkretus klimato kaitos poveikis skiria juos nuo bendros visuomenės ir suteikia jiems individualų teisinio suinteresuotumo statusą.

2019 m. gegužės 8 d. Europos Sąjungos Bendrasis Teismas atmetė pareiškėjų ieškinį kaip nepriimtiną, remdamasis jų teisinio suinteresuotumo nebuvimu. Teismas konstatavo, kad pareiškėjai neįrodė, jog jiems buvo padaryta individuali ir tiesioginė žala, kaip to reikalaujama pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 263 straipsnį. Jis pažymėjo, kad pareiškėjai neturėjo teisės pareikšti ieškinį, nes klimato kaita daro poveikį visiems žmonėms įvairiais būdais, o pagal ESTT jurisprudenciją reikalaujama, kad pareiškėjai įrodytų, jog ginčijamas veiksmas turėjo jiems „būdingų ar dėl aplinkybių, kuriomis jie skiriasi nuo visų kitų asmenų, ir dėl šių veiksnių juos individualiai išskiriančių“ padarinių[76]

[74] Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Armando Ferrão Carvalho and Others v. The European Parliament and the Council (People's Climate Case)*, (T-330/18, 2021 E.C.R. I., General Court of the European Union (inadmissible, May 25, 2021)), C-565/19 P, Eur-Lex, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0565.

[75] Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, žiūrėta 2026 m. vasario 2 d., https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj/lit

[76] *Armando Ferrão Carvalho and Others v. The European Parliament and the Council (People's Climate Case)*,

(vadinamasis *Plaumann* testas). Teismas nusprendė, kad nors pareiškėjai ir patyrė tam tikrų neigiamų pasekmių dėl klimato kaitos, šios pasekmės nebuvo pakankamai specifinės ar unikalios, kad skirtų juos nuo kitų ES piliečių, kurie taip pat yra veikiami klimato kaitos.

Pareiškėjai apskundė šį sprendimą ESTT, tačiau šis 2021 m. kovo 25 d. atmetė apeliacinį skundą ir palaikė Bendrojo Teismo sprendimą. ESTT patvirtino, kad pareiškėjai neatitiko SESV 263 straipsnio ketvirtoje pastraipoje nustatytų reikalavimų dėl teisės kreiptis į teismą (*locus standi*). Teismas pabrėžė, kad faktas, jog pareiškėjai galbūt labiau nei kiti žmonės yra veikiami klimato kaitos, nėra pakankamas pagrindas pripažinti individualų teisinio suinteresuotumo statusą, nes ginčijami aktai daro poveikį jiems lygiai taip pat, kaip bet kuriam kitam asmeniui, kuris yra ar potencialiai gali būti panašioje situacijoje[77].

Šis sprendimas patvirtino, kad ypač griežti priimtinumo kriterijai iš esmės riboja piliečių ir organizacijų galimybę kreiptis į ES teismus dėl klimato kaitos klausimų ir teisės į sveiką ir švarią aplinką apsaugos. Dėl klimato kaitos sukeliamos žalos visuotinio pobūdžio pareiškėjams tampa itin sudėtinga įrodyti individualų suinteresuotumą, kaip to reikalaujama pagal ES teisę. Reaguodama į šias procedūrines kliūtis, ES vėliau priėmė atitinkamus teisės aktus, kurie palengvino galimybes siekti teisingumo aplinkosaugos bylose. Pavyzdžiui, 2021 m. lapkričio 17 d. priimtas Orhuso reglamento pakeitimas (Reglamentas (ES) 2021/1767[78]) išplėtė nevyriausybinių organizacijų galimybes ginčyti ES institucijų sprendimus aplinkosaugos srityje.

Lyginant su EŽTT jurisprudencija, akivaizdu, kad ESTT požiūris dėl teisės kreiptis į teismą yra griežtesnis. Tai gali sudaryti įspūdį, kad ES piliečiams gali būti efektyviau kreiptis į EŽTT, o ne tiesiogiai į ESTT, siekiant apginti savo pažeistas teises, susijusias su klimato kaita. Vis dėlto ESTT vaidmuo neabejotinai išlieka itin svarbus vertinant konkrečių ES teisės aktų (direktyvų, reglamentų) galiojimą ir užtikrinant, kad valstybės narės tinkamai įgyvendintų ES teisę klimato kaitos kontekste. Be to, tikėtina, kad ESTT pozicija dėl galimybės ginti teises klimato kaitos kontekste gali kisti, atsižvelgiant į naujausios EŽTT jurisprudencijos pavyzdžius.

Case T-330/18, 2019, General Court of the European Union (inadmissible, May 8, 2019).

[77] Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Armando Ferrão Carvalho and Others v. The European Parliament and the Council (People's Climate Case)*, (T-330/18, 2021 E.C.R. I., General Court of the European Union (inadmissible, May 25, 2021)), C-565/19 P, Eur-Lex, žiūrėta 2026 m. sausio 21 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0565.

[78] Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/1767 2021 m. spalio 6 d. kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 1367/2006 dėl Orhuso konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais nuostatų taikymo Bendrijos institucijoms ir organams, žiūrėta 2026 m. vasario 2 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/ALL/?uri=-CELEX:32021R1767.

IŠVADOS

Teisė į sveiką ir švarią aplinką yra viena iš trečiosios kartos žmogaus teisių, kurios užtikrinimas reikalauja tiek nacionalinių, tiek tarptautinių pastangų. Ji tapo neatsiejama žmogaus teisės į orų gyvenimą dalimi, o jos reikšmė pastaraisiais metais ypač išaugo klimato kaitos kontekste. Klimato kaitos iššūkiai paskatino šios teisės sampratos raidą daugelyje valstybių ir lėmė naujas teismų praktikos tendencijas, kai teisė į sveiką ir švarią aplinką aiškinama kaip valstybės pareiga imtis aktyvių klimato kaitos švelninimo veiksmų.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika rodo, kad teisė į sveiką ir švarią aplinką yra suprantama ir kaip valstybės tikslas, ir kaip konstitucinė vertybė, susijusi su žmogaus orumu, sveikata ir gyvenimo kokybe, sudaranti pagrindą ginti ją ir klimato kaitos kontekste.

Kitų valstybių teismų praktika (bylos *Urgenda, Leghari, Neubauer ir Bushfire Survivors*) patvirtina, kad nacionaliniai teismai vis dažniau pripažįsta valstybės teisinę pareigą apsaugoti piliečių teisę į sveiką ir švarią aplinką klimato kaitos kontekste, įpareigodami valstybės institucijas ir kitus subjektus imtis konkrečių klimato kaitos švelninimo priemonių. Šios bylos iliustruoja aktyvaus teismų vaidmens augimą klimato valdymo srityje, kai teismai neapsiriboja tik teisės aktų aiškinimu, bet aktyviai nustato valstybės pareigas ir kontrolės mechanizmus ir taip užtikrina praktinį teisės į sveiką ir švarią aplinką įgyvendinimą ir sustiprina klimato apsaugą kaip esminį žmogaus teisių užtikrinimo elementą.

EŽTT nuosekliai pripažįsta aplinkos apsaugą žmogaus teisių kontekste, kildindamas teisę į sveiką ir švarią aplinką iš Konvencijos 2 ir 8 straipsnių, ir pabrėžia valstybės teigiamą pareigą užtikrinti veiksmingą klimato politiką, kai tai daro tiesioginį poveikį žmogaus teisėms. Byla *KlimaSeniorinnen* žymi lūžį EŽTT jurisprudencijoje, pirmą kartą aiškiai pripažįstant valstybės atsakomybę už nepakankamą klimato kaitos švelninimo politiką ir suteikiant nevyriausybinėms organizacijoms platesnes galimybes kreiptis į teismą, siekiant apginti visuomenės interesus.

ESTT jurisprudencija rodo, kad ES teismų požiūris į klimato bylas yra griežtesnis nei EŽTT, ypač dėl individualaus teisinio suinteresuotumo reikalavimų. Vis dėlto ESTT vaidmuo išlieka esminis užtikrinant aplinkos apsaugos srities ES teisės aktų įgyvendinimą ir klimato politikos reglamentavimą.

PROTECTING THE RIGHT TO A HEALTHY AND CLEAN ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF CLIMATE CHANGE

RASA RAGULSKYTĖ-MARKOVIENĖ,
RŪTA SLIDŽIAUSKAITĖ-MASKOLIŪNĖ

SUMMARY. *This article analyzes aspects of the protection of the right to a healthy and clean environment, with a particular focus on the challenges posed by climate change. It reviews the trends in the development of this right at the international, national, and regional levels, revealing the importance of constitutional collective human rights in today's global world, where certain problems, such as climate change, are no longer confined to the borders of a single state, but have become a challenge for all states and all of humanity. The article discusses the essential aspects of the doctrine of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on environmental issues, assessing the premises it creates for future climate change cases. Significant case law from foreign courts (Urgenda, Leghari, Neubauer, Bushfire Survivors) is analyzed, which establishes the legal obligation of the state to implement effective climate protection measures. Attention is drawn to the case of Verein KlimaSeniorinnen and Others v. Switzerland, in which the European Court of Human Rights recognized climate change as a direct cause of human rights violations for the first time. The article concludes that, in the context of climate change, the right to a healthy environment takes on a new dimension, implying a duty on the part of states not only to protect but also to ensure the rights of future generations. National and international courts play a unique role in facing the complex task of ensuring effective climate protection by interpreting substantive and procedural law provisions in the context of these new global phenomena.*

KEYWORDS: right to a healthy and clean environment, constitutional guarantees, environmental protection, climate change, human rights.

CONSTITUTIONES ET LIBERTATES: ŽMOGAUS TEISĖS XXI AMŽIUJE

Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys

CONSTITUTIONES ET LIBERTATES: HUMAN RIGHTS IN THE TWENTY-FIRST CENTURY

Peer-Reviewed Academic Articles Collection

MRU

Vilnius, 2026

Redakcinė kolegija / Editorial board:

Prof. dr. **EGLĖ BILEVIČIŪTĖ** (atsakingoji redaktorė / Editor-in-Chief)
Doc. dr. **JOLITA MILIUVIENĖ** (atsakingoji redaktorė / Editor-in-Chief)
Dr. **KRISTINA KENSTAVIČIENĖ** (vykdančioji redaktorė / Executive editor)

Straipsnių recenzentai / Peer reviewers:

Prof. dr. **Eglė Bilevičiūtė,** doc. dr. **Tomas Girdenis,** prof. dr. **Egidijus Jarašiūnas,**
doc. dr. **Agnė Juškevičiūtė – Vilienė,** dr. **Kristina Kenstavičienė,**
doc. dr. **Jan Kudrna,** prof. dr. **Snieguolė Matulienė,** doc. dr. **Jolita Miliuvienė,**
dr. **Salomėja Fernandez- Montojo,** prof. dr. **Sanita Osipova,** prof. dr. **Rūta Petkuvienė,**
prof. dr. **Jānis Pleps,** praktikos prof. dr. **Rasa Ragulskytė – Markovienė,**
doc. dr. **Ernestas Spruogis, Sergej Stoma,** doc. dr. **Loreta Šaltinytė,**
prof. dr. **Algimantas Urmonas,** doc. dr. **Juozas Valčiukas,**
dr. **Mindaugas Verbickas,** dr. **Dalia Višinskienė,** dr. **Leda Žilinskienė.**

Aprobuota/Approved by:

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos tarybos 2026 m. gegužės 20 d. nutarimu,
Nr. 1T- 18.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*
Visos leidinio ir leidybos teisės saugomos. Šio leidinio arba kurios nors jo dalies negalima taisyti, dauginti ar kitaip platinti autoriui ir leidėjui nesutikus.

ISBN 978-609-488-136-7 (spausdintas)
ISBN 978-609-488-135-0 (internete) DOI: 10.13165/9786094881350

© Autoriai, 2026
© Mykolo Romerio universitetas, 2026

TURINYS

Lyra Jakulevičienė, Jolita Miliuvienė
Įvadas: žmogaus teisės XXI amžiuje 11

I. KONSTITUCIJA KINTANČIOJE TIKROVĖJE: AIŠKINIMAS IR TRANSFORMACIJA

Egidijus Jarašiūnas
Vis sugrįžtantis Konstitucijos aiškinimo specifiškumo klausimas 30

Egidijus Kūris
Apie pažodinį ir ne vien pažodinį Konstitucijos aiškinimą 66

Marek Zubik
Ką chaoso teorija gali pasiūlyti Konstitucijos kūrėjams? (anglų kalba) **99**

Mirosław Granat
Demokratinis teisinės valstybės principas ir teisinės valstybės krizė (Lenkijos atvejis) (anglų kalba) **108**

Irmantas Jarukaitis
Pusiausvyros tarp vienovės ir įvairovės paieškos Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje: Europos Sąjungos sutarties 2 straipsnis ir 4 straipsnio 2 dalis (anglų kalba) **119**

Ernestas Spruogis
Keletas minčių apie tarptautinį konstitucionalizmą: ar tikrai tik nacionalinio konstitucionalizmo šešėlis? 142

Jolita Miliuvienė
Gynybinis konstitucionalizmas: strateginis konstitucinio dialogo naudojimas demokratijos atsparumui stiprinti 159

Alexandru Tănase
Nacionalinė konstitucinė tapatybė Europos Sąjungoje: tarp globalizacijos ir konstitucinio pliuralizmo (anglų kalba) **185**

Sanita Osipova
Laisvė mokslinėje doktrinoje ir teisinėse diskusijose Latvijos Respublikoje (anglų kalba) **203**

Mindaugas Verbickas
Žmogaus teisės ir demokratija: prigimtinės teisės teorijos perspektyva 218

Madis Ernits
Hibridinis konstitucinis teismas: naujasis standartas ar konstrukcijos trūkumas? (anglų kalba) **246**

Andrzej Jackiewicz
Nuo pergamento iki pikselių: kintantis Konstitucijos vaidmuo prisitaikant prie technologinės pažangos (anglų kalba) **261**

Jan Kudrna
Demokratijos ir laisvės supratimo tendencijos Čekijos Respublikoje pastaraisiais metais: ar jau laikas "antrajai respublikai"? (anglų kalba) **283**

Edita Žiobienė
Konstitucinio solidarumo principo reikšmė užtikrinant žmogaus teisių apsaugą **296**

Ieva Deviatnikovaitė
M. Römerio „Reprezentacija ir Mandatas": šimtas metų Lietuvos konstitucinės ir administracinės teisės doktrinai **316**

II. KONSTITUCINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ GARANTIJOS IR JŲ ĮGYVENDINIMAS

Asta Benetytė, Dovydas Sajenko, Juozas Valčiukas
Permąstant teisės į minties laisvę sampratą šiuolaikinėje realybėje **342**

Jānis Pleps
Susirinkimų laisvė: Baltijos šalių konstitucinės teisės vystymosi pamokos (anglų kalba) **373**

Oleksandr Petryshyn
Konstitucinės justicijos bylos pagal Ukrainos ombudsmeno kreipimusis (anglų kalba) **398**

Malkhaz Nakashidze
"Rusiškas įstatymas" apie užsienio įtakos skaidrumą, žmogaus teisės ir Gruzijos iššūkiai siekiant ES integracijos (anglų kalba) **410**

Algirdas Taminskas, Gabrielė Taminskaitė-Kočiūnė
Asmens teisė į vardą: teoriniai ir praktiniai dvigubų pavardžių suteikimo aspektai **431**

Dovilė Pūraitė-Andrikienė
Moterų teisių konstitucinė dimensija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos indėlis į lyčių lygybės doktriną **451**

Gintaras Švedas
Išimtinis bausmės švelninimas Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje **469**

Jolanta Zajančkauskienė
Ginamieji su negalia: konvencinės, Europos Sąjungos teisės nuostatos ir mokslinės diskusijos **488**

Anna Rytel-Warzocha
Laikinasis teisės prašyti prieglobsčio ir apsaugos sustabdymas prie Baltarusijos – Lenkijos sienos: valstybės institucijų konstitucinių ribų analizė (anglų kalba) **504**

Algimantas Urmonas
Viešasis interesas kaip konstitucinės pareigos matas administracinėje teisėje **520**

Eglė Bilevičiūtė, Aliona Gaidarovič, Salvija Mulevičienė
Konstitucinės saviraiškos ir informacijos laisvės derinimas su teise į asmens duomenų apsaugą žurnalistų ir kitų viešosios informacijos rengėjų atstovų teisės gauti informaciją kontekste **535**

Rūta Petkuvienė
Informacinis privatumas Lietuvos teismų sistemos veikloje kaip vienas iš konstitucinės teisės į privataus gyvenimo apsaugą aspektų **549**

André Dias Pereira, Rui Cascão
Medicininės atsakomybės sistema ir teisė į sveikatos apsaugą Portugalijoje (anglų kalba) **567**

Rasa Ragulskytė-Markovienė, Rūta Slidžiauskaitė-Maskoliūnė
Teisės į sveiką ir švarią aplinką gynimas klimato kaitos kontekste **580**

Agnė Juškevičiūtė-Vilienė
Konstitucinė teisė klimato kaitos akivaizdoje: konstituciniai teismai, valstybės atsakomybė ir žmogaus teisės **605**

Kristina Kenstavičienė
Naujasis alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos teisinis reguliavimas Lietuvoje ir nekarinė (civilinė) tarnyba Suomijoje **619**

Marta Murska
Individualus konstitucinis skundas Vokietijoje ir Ukrainoje kaip žmogaus teisių apsaugos instrumentas (anglų kalba). **645**

Saulius Katuoka
Povandeniniai kabeliai ir vamzdynai ir jų reglamentavimas pagal tarptautinę teisę **662**

APIE AUTORIUS **678**